

tühis

İş hukuku ve iktisat dergisi

tühis

İŞ HUKUKU VE İKTİSAT DERGİSİ

Türk Ağır Sanayii ve Hizmet Sektörü Kamu İşverenleri Sendikası

Tarafından Üç Ayda Bir Yayınlanır. Parasızdır.

TÜRK AĞIR SANAYİİ VE HİZMET SEKTÖRÜ
KAMU İŞVERENLERİ SENDİKASI
ADINA

Ercan TOPACA
İmtiyaz Sahibi

Yaşar ÖZGÜR SOY
Sorumlu Yayın Müdürü

Ali Rıza ARSLAN
Yayına Hazırlayan

TÜHİS İş Hukuku ve İktisat Dergisi
Kasım / 2002 tarihinden itibaren
Hakemli Dergi olarak Yayınlanmaktadır.

Yönetim Yeri
Kuzgun Sok. No: 103
06540 A.Ayrancı / ANKARA
Tel : (0.312) 440 02 07 (Pbx)
Fax : (0.312) 440 02 08
Web : tuhis.org.tr
E-posta : tuhis@tuhis.org.tr
E-posta : dergi@tuhis.org.tr

Dergide Yayınlanan Yazıların
Her Hakkı Saklıdır.
Yazılı İzin Alınmadan
İktibas Edilemez.
Yayınlanan Yazılar
Yazarın Kendi Görüşüdür.
Sorumluluğu Kendine Aittir. Türk Ağır
Sanayii ve Hizmet Sektörü Kamu
İşverenleri Sendikasını Bağlamaz.

Yayın Türü: Yerel Süreli Yayın
Baskı Tarihi : 26.02.2010
Basıldığı Yer : ANKARA
Dergiye Gönderilen yazılar
yayınlanmasa dahi iade edilmez.

TÜHİS

İş Hukuku ve İktisat Dergisi Basın Ahlak
Yasasına Uymayı Taahhüt Eder.

BASIMCININ ADI VE ADRESİ
Minpa Matbaacılık ve Tic. Ltd. Şti.

Rüzgarlı Soydaşlar Sok.
4/12 Ulus / ANKARA
Tel & Fax : (0.312) 311 12 41
Tel : (0.312) 309 15 09

Cilt : 22 Şubat 2009 / Kasım 2010 Sayı : 4 - 5

İÇİNDEKİLER

Prof. Dr. Ercan AKYİĞİT

ALT İŞVERENLİK VE BENZER
İLİŞKİLERDEN FARKI

1

Yrd. Doç. Dr. Türker TOPALHAN

İŞ HUKUKUNA İLİŞKİN KANUN DEĞİŞİKLİĞİ
ÇALIŞMALARININ TÜRK ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ
SİSTEMİ AÇISINDAN ANALİZİ

39

Dr. Fatih YILMAZ

AVRUPA BİRLİĞİ YOLUNDA TÜRKİYE'DE İŞ SAĞLIĞI
VE GÜVENLİĞİ HİZMETLERİ VE ÖRGÜTLENMESİ:
SORUNLAR VE ÖNERİLER

58

Yrd. Doç. Dr. Emel ÇETİNKAYA
Arş. Gör. Sinem YILDIRIMALP

TÜRKİYE'DE KADINLARIN KAYITDIŞI
İSTİHDAMDAKİ DURUMU

75

Av. Çiğdem YORULMAZ

YAŞLILIK AYLIĞINA HAK KAZANMA KOŞULLARI

87

HUKUK BÖLÜMÜ

Yargıtay Kararları

107

SENDİKAMIZDAN HABERLER

114

İKTİSAT VE İSTATİSTİK BÖLÜMÜ

129

ÜYE KURULUŞLARIMIZ

137

Dergi Eki : TÜHİS Üyesi İşyerlerinde 2008 Yılı Çalışma İstatistikleri

TÜRKİYE'DE KADINLARIN KAYITDIŞI İSTİHDAMDAKİ DURUMU

Yrd. Doç. Dr. Emel ÇETİNKAYA^(*)

Arş. Gör. Sinem YILDIRIMALP^(**)

1. Giriş

1980'lerde tüm dünyanın hızla içine girdiği ve son yıllarda etkisini yoğun olarak hissettiren küreselleşmenin ortaya çıkardığı artan piyasa rekabeti, uluslar arası işgücünün bölünmesi ve esneklik uygulamaları gibi işgücü piyasasının yapısında ortaya çıkan değişimler, işsizliğin artmasına, ucuz emek kullanımına ve işgücü piyasasının bölünmesine yol açmıştır. Yaşanan bu değişimler, nitelikli kadın işgücü için yeni istihdam olanakları sunarak, işgücüne katılımını artırırken, özellikle gelişmekte olan ülkelerde yarı nitelikli veya niteliksiz kadın işgücünün, gelir ve sosyal güvenceden yoksun kayıt dışı sektörde, olumsuz koşullarda çalışması sonucunu doğurmaktadır.

Diğer gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi Türkiye ekonomisinin de en önemli sorunlarından biri kayıt dışı istihdamdır ve kayıt dışı istihdamdan en çok kadınlar zarar görmektedir. Eğitim düzeyi düşük, niteliksiz işgücü olarak görülen kadınlar, kayıt dışı sektörde ucuz emek olarak çalıştırılmakta ve özellikle kentlerde, kayıt dışı bir şekilde enformel sektörde çalışan kadın oranı giderek artmaktadır.

Kayıt dışı ekonomi, nedenleri, sonuçları ve işleyişi bakımından karmaşık ve çok boyutludur. Kayıt dışı ekonomiyi, kayıt sistemine geçirilemeyen ve bu nedenle izlenemeyen ekonomik faaliyetler olarak özetlemek mümkündür. Kayıt dışı istihdam ise kısaca, kişinin yaptığı işten dolayı herhangi bir sosyal güvenlik kuruluşuna kayıtlı olmaması olarak tanımlanabilir (TÜSİAD, 2004: 34).

^(*) Sakarya Üniversitesi, İ.İ.B.F. Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü

^(**) Sakarya Üniversitesi, İ.İ.B.F. Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü

Bu çalışma, değişen işgücü piyasaları ile birlikte kadınların işgücü piyasalarında daha fazla yer aldığı günümüzde, Türkiye'de kadınların kayıt dışı istihdamdaki durumunu ve boyutlarını incelemeyi ve buna bağlı olarak ihtiyaç duyulan politikaları ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Gittikçe yaygınlaşan sosyal güvenceden yoksun çalışma, önemli olumsuz etkilere yol açmakta ve özellikle kadınların çoğu zaman güvencesiz ortamlarda çalışmalarına neden olmaktadır. Bu yüzden bu konu, gerekli politikaların biran önce tespit edilip çözüm üretilmesi açısından önem taşımaktadır.

Öncelikle bu çalışmada Türkiye'de kadınların kayıt dışı istihdamdaki durumu teorik olarak incelenecek ve daha sonra TÜİK Hane Halkı İşgücü Anketleri verileri kullanılarak kadınların kayıt dışı istihdamdaki durumu analiz edilecektir.

2. Türkiye'de Kadın İşgücü ve Kayıt Dışı İstihdam İlişkisi

Türk işgücü piyasasının en önemli sorunlarından biri, istihdama katılım açısından erkeklere göre dezavantajlı konumda bulunan kadınların, işgücü piyasasına katılımı ve kadın istihdamıdır. Öyle ki, kadınların işgücü piyasasına katılımının arttığı günümüz dünyasında, AB ülkeleri ile Türkiye'de kadınların istihdama katılımları karşılaştırıldığında arada ciddi bir fark olduğu görülmektedir (Toksöz, 2007: 617). Diğer yandan Dünya'da kadınların işgücü piyasasına katılım oranı artarken, kayıt dışı sektörde kadın işgücü de erkeklerden daha hızlı artış göstermektedir. Dolayısıyla dünyada kadın çalışanların büyük çoğunluğunun, kayıt dışı işlerde istihdam edilme oranı artmaktadır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde kadın istihdamı, kayıt dışı sektörde düşük-kaliteli işlerde yoğunlaşmaktadır. Kadın işgücünün, kayıt dışı sektörde yer aldığı işler genel olarak; ücretli işler, ev hizmetleri, kendi hesabına çalışma, geçici işler, taşeron üretimi ve ücretsiz aile işçiliği olarak sayılabilir.

Türkiye'de kadın istihdamını genel bir çerçeve içerisinde ele aldığımızda üç ayrı grubun kadın istihdamını oluşturduğunu görmekteyiz. Buna göre, birinci grupta yoğunluklu olarak tarım sektöründe ücretsiz aile işçisi konumunda çalışan kadınlar yer alırken, ikinci grubu kentlerde düşük ücretli, bir uzmanlık gerektirmeyen emek yoğun işlerde istihdam edilen eğitim ve vasıf düzeyi düşük olan kadınlar oluşturmaktadır. Üçüncü grupta ise uzmanlık gerektiren işlerde, sosyal güvenceye sahip olarak çalışan, eğitim ve vasıf düzeyi yüksek, meslek sahibi kadınlar bulunmaktadır (İlkkaracan, 1998: 287). Kırsal alanda, işgücüne katılımı yüksek olan kadının, evde, tarlada ve ev içi ekonomisinde ücretsiz aile işçisi olarak uğraş verdiği bilinmektedir.

Ancak endüstrileşme ve kentleşme süreciyle birlikte gerek kendisinin gerekse ailesinin ihtiyaçlarını gidermek için çalışma yaşamına katılmak durumunda kalan eğitim düzeyi düşük, niteliksiz işgücü olarak görülen kadınlar, kayıt dışı sektörde ucuz emek olarak istihdam edilmektedirler. Diğer yandan belirtilmesi gereken bir unsur da ülkemizde kayıtlı ekonomide çalışanlara uygulanan yüksek vergi oranları ile çalışanın işverene maliyetinin yüksek olması kayıt dışılığı teşvik eden en önemli nedenlerden biri olarak görülmektedir (TÜSİAD, 2004: 37).

Yapılan çeşitli araştırmalar da kadın işgücü açısından bakıldığında, kayıt dışı sektördeki kadınların büyük bir bölümünün, ataerkil dokunun ağırlığıyla daha önce aile dışında ücret karşılığı çalışmamış olan veya ücret karşılığı çalışmış olsa dahi bunu ailenin bütçesine ikincil bir katkı olarak gören dar gelirli ailelerden gelen kadınlardan oluştuğunu göstermektedir (Kalaycıoğlu ve Rittersberger, 2001; Ecevit, 2000).

Dolayısıyla eğitim ve vasıf düzeyi düşüklüğü sebebiyle kayıtlı sektörde iş bulma olasılıkları hayli düşük olan ve kısmen de olsa ekonomik ve sosyal bağımsızlık ihtiyacındaki bu kadınlar için, kayıt dışı sektörün sunduğu çalışma olanakları tüm olumsuzluklara rağmen, çalışabilmek için bir seçenek olarak görülmektedir.

Türkiye’de kentleşme ve küreselleşme süreçleri kadın istihdamını etkileyen iki temel süreci oluşturmaktadır. Ülkemizde kadınların çalışma yaşamına aktif olarak katılımı, 1950’lerde başlayan kırdan kente göçün beraberinde getirdiği kentleşme süreciyle başlamıştır. Kırsal alandan göçüp, kentsel alana yerleşimin başladığı bu dönemde, hizmet sektöründe de yaşanan gelişme ile kadınlar, erkekler kadar olmasa da yeni iş imkanları elde ederek (Kocacık ve Gökkaya, 2005: 196), tarım dışı işgücüne katılmaya başlamışlardır. Ancak belirtmekte fayda var ki, kentleşme süreci, kadınların işgücüne katılımında düşüşe neden olmuştur. Özellikle, genelde köyden kente doğru yaşanan içgöç, 1950’li yıllar itibariyle kadınların işgücüne katılımındaki düşüşün temel nedeni olarak kabul edilmektedir. Zira, kırsal kesimden kente göç eden, eğitim ve vasıf seviyesi düşük kadınlar açısından bu süreci değerlendirdiğimizde kadınların, ev kadınlık (İlkkaracan, 1998: 286) sürecine girdikleri ya da çoğunlukla kayıt dışı sektörde istihdam olanağı bulabildikleri tablosuyla karşılaşmaktayız. Diğer yandan 1950’lerde başlayan kentleşme süreciyle, toplumsal yapıda da meydana gelen değişim ve gelişmelerle birlikte kadının konumunda da farklılaşma yaşanmıştır. Öyle ki, kadın eğitim almaya, kendi konumunun farkına varmaya yani bilinçlenmeye başlamıştır. Eğitim ve bilinç düzeyi yükselen kadın, başta hizmet sektörü olmak üzere uzmanlık isteyen işlerde çalışmaya başlayarak yukarıda da belirttiğimiz üçüncü grubu oluşturacak nitelikte çalışma hayatına girmiştir.

Son yıllarda etkisini yoğun olarak hissettiren ve ekonomiden siyasete hemen her alanda belirleyici bir rol alan küreselleşme olgusu (Hotar, 2008: 56) da kadın

istihdamını etkileyen bir diğer süreci oluşturmaktadır. Küreselleşmenin, işgücü piyasası üzerine etkisi öncelikle üretim sistemindeki dönüşümle ortaya çıkmış, buna paralel olarak da işgücünün yapısal dönüşümüne neden olmuştur. İşgücü piyasalarındaki değişimle beraber işgücüne katılım oranında, kadın işgücü arzında ve ücret düzeylerinde ciddi değişimler yaşanmıştır. 1980'li yıllarda küresel ekonomide meydana gelen gelişmeler enformel sektörü hızla genişletmiş ve enformel istihdam biçimleri gelişmiş ülkelerde geleneksel sektörlerde formel istihdamın yerini almaya başlamıştır (Erdut, 2005: 13).

Ülkemizde de gerek erkekler gerekse kadınlar için formel istihdam olanakları hızla azalırken, kadınların enformel sektörde çalışma oranında artış görülmüştür. Günümüzde hala yeni formel iş alanlarının yaratılmaması kadınları enformel sektörde kayıt dışı olarak çalışmaya zorlamaktadır. Kadınlar arasında enformel sektörde çalışmanın yaygın olması Türkiye'de kadınlar arasında kayıt dışılığı yükseltmektedir. Geniş bir istihdam alanı oluşturan enformel sektör, özellikle eğitim ve vasıf düzeylerinin düşüklüğü sebebiyle formel sektörde iş bulması zor olan kadınlar için bir istihdam alanı yaratmaktadır. Ancak bilindiği üzere enformel sektörün genel özelliği sosyal güvenceden yoksunluk, düşük ücret ve çoğu zaman olumsuz çalışma koşullarıdır.

Ayrıca küreselleşme süreci işgücü piyasalarının bölünmesine neden olmuş ve bu bölünme kadınların işgücü piyasasındaki durumunu etkilemiştir. Kadınların işgücü piyasasındaki durumunu açıklamada parçalı işgücü piyasası teorisinden de faydalanmak mümkündür. İlk kez ABD'de geliştirilen parçalı işgücü piyasası teorisine göre (Osterman, 1980: 22; Bourman, 1991), işgücü piyasası, birincil ve ikincil piyasa olmak üzere iki piyasadan oluşur. Birincil piyasa, yüksek kazançlı ve ürün piyasasının yüksek kontrolüne sahip, büyük sermayeli, kurumsallaşmış endüstriyel üniteler tarafından yönetilir. Birincil piyasadaki işler, yüksek ücret, iyi çalışma koşulları ve kariyer imkanları sunan işlerdir. Tersine, ikincil işgücü piyasasına, daha az ekonomik kontrole sahip, daha küçük ve kurumsallaşmamış firmalar hakimdir. Bu piyasadaki işler, düşük ücretli, kötü çalışma koşulları sunan, geçici ve güvencesiz işlerdir. İkincil piyasada genelde gençler, kadınlar ve göçmenler çalışmaktadır. 1980'lere kadar kadın işgücü açısından ciddi bir etkisi olmayan piyasalardaki bu bölünmenin, 1980'lerin başı itibarıyla kadın işgücü piyasasında değişimlere yol açtığı ve kadın işgücü oranının, ücretlerin arttığı (Mukerjee, 2007: 301) gözlemlenmiştir. Türk işgücü piyasası da parçalı bir işgücü yapısına sahiptir ve ikincil işgücü piyasasında çalışan kadın oranı da yüksektir.

3. Türkiye’de Kayıt Dışı İstihdamdaki Kadınlar

Ülkemiz için son yıllarda ciddi bir sorun haline gelen kayıt dışı istihdamda yer alan kadınların durumu aşağıda TÜİK Hane Halkı İşgücü Anketi verileri kullanılarak değerlendirilecektir. Buna göre öncelikle istihdam edilen kadınların kayıt dışı ekonomideki durumunu tespit etmek için erkeklerin kayıt dışı ekonomide bulunma oranları ile karşılaştırma yapmak gerekmektedir. Aşağıdaki tabloda 2008 yılında istihdam edilen kadınların ve erkeklerin kayıtlılık durumu cinsiyet ve kır-kent ayrımına göre incelenmektedir.

Tablo 1. 2008 Yılında İstihdam Edilenlerin Kayıtlılık Durumu

	TÜRKİYE			KENTTE			KIRDA		
	İstihdam (bin kişi)	Bir Sosyal Güvenlik Kuruluşuna Kayıtlı Olmayan		İstihdam (bin kişi)	Bir Sosyal Güvenlik Kuruluşuna Kayıtlı Olmayan		İstihdam (bin kişi)	Bir Sosyal Güvenlik Kuruluşuna Kayıtlı Olmayan	
		Kişi (bin kişi)	%		Kişi (bin kişi)	%		Kişi (bin kişi)	%
Genel									
15-24	3.484	1.958	56.2	2.370	1.088	45.9	1.115	870	78
25+	17.710	7.262	41	11.641	3.232	27.8	6.069	4.031	66.4
Erkek									
15-24	2.321	1.294	55.8	1.656	805	48.6	665	489	73.5
25+	13.278	4.657	35.1	9.237	2.467	26.7	4.041	2.190	54.2
Kadın									
15-24	1.163	664	57.1	714	283	39.6	450	381	84.7
25+	4.432	2.605	58.8	2.404	765	31.8	2.028	1.841	90.8

Kaynak: TÜİK, Hane Halkı İşgücü Anketleri verilerden hesaplanmıştır

Tablodan da görüleceği gibi 2008 yılında istihdam edilen kadınların %58.4'ü, erkeklerin ise %38.1'i ise herhangi bir sosyal güvenlik kurumuna kayıtlı olmadan güvencesiz bir şekilde çalışmaktadır. Ayrıca hem kırdan hem de kentte çalışan kadınların bir sosyal güvenlik kurumuna kayıtlı olmadan çalışma oranı erkeklere göre çok yüksektir.

Yaş bağlamında tablo incelendiğinde ise; kentte çalışan 15-24 yaş arası genç kadınların kayıt dışı çalışma oranının (%39.6), kırdan çalışan genç kadınların kayıt dışı çalışma oranından (%84.7) çok düşük olduğu görülmektedir. Bunun nedeni olarak kentte çalışan kadınların kırdan çalışan kadınlardan daha eğitilmiş, vasıf düzeylerinin yüksek olması, köyde çalışan kadınların ise hemen hemen tamamının ücretsiz aile işçisi olarak hiçbir sosyal güvence olmadan çalışması gösterilebilir.

-İşyeri Büyüklüğüne Göre İstihdamdaki Kadınların Kayıtlılık Durumu

Kayıt dışı istihdama benzeyen bir başka sorun enformel sektörde istihdamdır. TÜİK enformel sektörü şirketleşmemiş (hukuki durumu ferdi mülkiyet ve adi ortaklık olan) basit usulde vergi veren veya hiç vergi vermeyen ve 10 kişiden az çalışanı olan tüm iktisadi birimlerde çalışanlar olarak tanımlamaktadır. Bu sektörün kayıt dışı ekonomiden temel farklılığı kayıtlı ekonomiyi de içeriyor olmasıdır.

Kadınlar arasında kayıt dışılığın yüksek olması, kadınlar arasında enformel sektörde çalışmanın yaygın olmasına bağlanmaktadır. Bu yüzden kadın istihdamının kayıtlılık durumunun işyeri büyüklüğüne göre dağılımını incelemek önemlidir.

Ülkemizde, eğitim ve vasıf düzeyi düşük ve özellikle köyden kente göç etmiş kadınlar, bir uzmanlık istemeyen, beceriye dayalı işlerde çalışmaktadırlar. Bu kadınlar genellikle küçük ve orta ölçekli işletmeleri (fason) tercih ederek, kendilerine iş olanağı yaratmaktadırlar (Koray ve diğ., 1999: 10).

Aşağıdaki tabloda 2008 yılında istihdam edilen kadınların kayıtlılık durumu işyeri büyüklüğüne göre incelenmektedir.

Tablo 2. İşyeri Büyüklüğüne Göre İstihdamdaki Kadınların Kayıtlılık Durumu (2008 Yılı)

	İstihdam (bin kişi)	Bir Sosyal Güvenlik Kuruluşuna Kayıtlı Olmayan	
		Kişi (bin kişi)	%
1	502	459	91.4
2	1.303	1.204	92.4
3	640	561	87.6
4	436	368	84.4
5-9	566	373	65.9
10-24	428	145	33.9
25-49	625	98	15.7
50+	1.096	61	5.6

Kaynak: TÜİK, Hane Halkı İşgücü Anketleri verilerden hesaplanmıştır

Tablodan da görüleceği üzere; 2008 yılında 10 kişiden daha az işçi çalıştıran işletmelerde istihdam edilen kadınların büyük bir çoğunluğu bir sosyal güvenlik kuruluşuna kayıtlı olmadan çalışmaktadır. Anlaşılacağı üzere kadınlar daha çok enformel sektörde ve kayıt dışı olarak çalışmaktadırlar.

2008 yılında 10-50 arası işçi çalıştıran işletmelerde istihdam edilen kadınların bir sosyal güvenlik kuruluşuna kayıtlı olmadan çalışma oranları ise çok düşük olmamakla beraber 10 kişiden daha az işçi çalıştıran işletmelere oranla daha düşüktür. Görüldüğü üzere; çalışan kadınlar arasında en yüksek kayıtlı çalışma oranı (%5.6) 50 ve daha üzeri işçi çalıştıran işletmelerde görülmektedir.

-Eğitim Durumuna Göre İstihdamdaki Kadınların Kayıtlılık Durumu

Aşağıdaki tabloda 2008 yılında istihdam edilen kadınların kayıtlılık durumu eğitim düzeylerine göre incelenmektedir.

Tablo 3. Eğitim Durumuna Göre İstihdamdaki Kadınların Kayıtlılık Durumu (2008 Yılı)

	İstihdam (bin kişi)	Bir Sosyal Güvenlik Kuruluşuna Kayıtlı Olmayan	
		Kişi (bin kişi)	%
Okuma yazma bilmeyen	672	657	97.8
Okuma yazma bilen fakat bir okul bitirmeyen	406	374	92.1
İlkokul	1.906	1.561	81.9
Ortaokul veya dengi meslek okul	212	106	50
Genel lise	558	162	29
Lise dengi meslek okul	427	100	23.4
Yüksekokul veya fakülte	1.098	60	5.5
İlköğretim	317	251	79.2

Kaynak: TÜİK, Hane Halkı İşgücü Anketleri verilerden hesaplanmıştır

Sosyal ve ekonomik bağımsızlığın kazanımında önemli bir unsur olan eğitim, kadının bilinçlenmesini de sağlayarak kadın işgücünü marjinallikten kurtarmaktadır. Eğitim düzeyi, kadınların kayıtlılık durumunda da önemli bir belirleyicidir. Şöyle ki, eğitim durumuna göre kadınların kayıtlılık oranlarına bakıldığında; lise altı eğitim düzeyine sahip kadınlar, lise ve üstü eğitim düzeyine sahip kadınlara göre yüksek oranlarda kayıt dışı olarak çalışmaktadırlar. Görüldüğü gibi istihdamdaki kadınların kayıtlılık oranları eğitim seviyesine paralel olarak artış göstermektedir.

-İşteki Durumuna Göre İstihdamdaki Kadınların Kayıtlılık Durumu

Aşağıdaki tabloda 2008 yılında istihdam edilen kadınların kayıtlılık durumu işteki durumlarına göre incelenmektedir.

Tablo 4. İşteki Durumuna Göre İstihdamdaki Kadınların Kayıtlılık Durumu (2008 Yılı)

	İstihdam (bin kişi)	Bir Sosyal Güvenlik Kuruluşuna Kayıtlı Olmayan	
		Kişi (bin kişi)	%
Ücretli veya maaşlı	2.661	494	18.6
Yevmiyeli (mevsimlik,arızı, geçici)	314	298	94.9
İşveren	77	26	33.8
Kendi hesabına	617	559	90.6
Ücretsiz aile işçisi	1.927	1.893	98.2

Kaynak: TÜİK, Hane Halkı İşgücü Anketleri verilerden hesaplanmıştır

Ülkemizde ağırlıklı olarak tarım sektöründe istihdam edilen kadınların büyük bir bölümü ücretsiz aile işçisi olarak çalışmaktadır. Özellikle kırsal alanlardaki kadınlar tarlada, bahçede ekimden dikime, yetiştirmeden pazarlamaya tarımsal üretimin her aşamasında etkin olduğu gibi, evinin ve çocuklarının sorumluluğunu da taşımaktadır (Koray ve diğ., 1999: 14). Diğer yandan kentteki kadın işgücü, ev içinde ücretsiz aile işçiliği veya gelir getirici işler yapabildiği gibi, sanayi ve hizmet sektörlerinde ücretli işçi olarak da istihdam edilebilmektedirler. Yine aynı zamanda kendi hesabına çalışan veya işveren konumunda olan kadınlara da rastlanmaktadır (Özdamar, 2000: 9). Buna göre, çalışan kadınların işteki durumuna göre kayıtlılık oranları incelendiğinde; ücretsiz aile işçisi olarak çalışanların %98,2'sinin yevmiyeli çalışanların %94,9'unun, kendi hesabına çalışanların %90,6'sinin, işveren olarak çalışanların %33,8'nin ve ücretli çalışanların ise %18,6'sının kayıt dışı olarak çalıştığı görülmektedir. Anlaşılacağı üzere en yüksek kayıtlılık oranının ücretli ve işveren olarak çalışan kadınlarda olduğu dikkat çekmektedir.

-Ekonomik Faaliyete Göre İstihdamdaki Kadınların Kayıtlılık Durumu

Aşağıdaki tabloda 2008 yılında istihdam edilen kadınların kayıtlılık durumu ekonomik faaliyete göre incelenmektedir.

Tablo 5. Ekonomik Faaliyete Göre İstihdamdaki Kadınların Kayıtlılık Durumu (2008 Yılı)

	İstihdam (bin kişi)	Bir Sosyal Güvenlik Kuruluşuna Kayıtlı Olmayan	
		Kişi (bin kişi)	%
Tarım, ormancılık, avcılık ve balıkçılık	2.353	2.332	99.1
Madencilik ve taşocakçılığı	3	1	33.3
İmalat Sanayi	829	312	37.6
Elektrik, gaz ve su	7	0	0
İnşaat ve bayındırlık işleri	42	6	14.3
Toptan ve perakende ticaret, lokanta ve oteller	748	313	41.8
Ulaştırma, haberleşme ve depolama	87	11	12.6
Mali kurumlar, sigorta, taşınmaz mallara ait işler ve kurumları, yardımcı iş hizmetleri	325	43	13.2
Toplum hizmetleri, sosyal ve kişisel hizmetler	1.201	251	20.9

Kaynak: TÜİK, Hane Halkı İşgücü Anketleri verilerden hesaplanmıştır

Kadın çalışanların sektörel dağılımı incelendiğinde; kadınların en yüksek kayıt dışı istihdam oranı % 99.1 ile tarım, ormancılık, avcılık ve balıkçılık sektöründe iken, bunu %41.8 ile toptan ve perakende ticaret, lokanta ve otel işleri ve %37,6 ile imalat sektörü izlemektedir. Tarım dışı sektörlerin kayıtlılık durumunu dikkate alındığında imalat sanayi ve hizmetler yüksek oranda kayıtsız işçi istihdam edilen sektörleri oluşturmaktadır (Lordoğlu, : 57). Ancak verilerden de görüleceği üzere sektörel açıdan kadın çalışanlar hala yoğunluklu olarak tarım sektöründe kayıt dışı olarak istihdam edilmektedir.

4. Sonuç

Türkiye'de çalışma yaşamının en önemli sorunlarının başında kayıt dışı ekonomi gelmektedir ve kayıt dışı istihdamda en çok kadınlar yer almaktadır. Ülkemizde kadınlar çoğunlukla işgücü piyasasında güvencesiz ve düşük ücretli işlerin olduğu ikincil piyasada çalışma imkanı bulabilmektedir. Türkiye'de kadınlar arasında

kayıt dışılığın yüksek olması, kadınlar arasında enformel sektörde çalışmanın yaygın olmasına bağlanmaktadır.

2008 yılı TÜİK verileri ülkemizde istihdamdaki kadınların yarısından fazlasının kayıt dışı olarak çalıştığını ortaya koymaktadır. Bu verilere göre hem kırdan hem de kentte çalışan kadınların bir sosyal güvenlik kurumuna kayıtlı olmadan çalışma oranı, erkeklere göre çok yüksektir. Kentte istihdam edilen kadınların kayıt dışı çalışma oranının, kırdan istihdam edilen kadınların kayıt dışı çalışma oranından çok düşük olduğu görülmektedir. Bunun nedeni olarak kentte çalışan kadınların, kırdan çalışan kadınlardan daha eğitilmiş olması, köyde çalışan kadınların ise hemen hemen tamamının ücretsiz aile işçisi olarak hiçbir sosyal güvencesi olmadan çalışmalarını gösterilebilir. Kadınlar daha çok enformel sektörde kayıt dışı olarak çalışmaktadırlar. Ayrıca istihdamdaki kadınların kayıtlılık oranları eğitim seviyesine paralel olarak artış göstermektedir.

Sonuç olarak ülkemizde kayıt dışı ekonomi önemli bir sorundur ve kayıt dışı ekonomide en çok kadınlar zarar görmektedir. Bu yüzden ülkemizde kayıt dışı olarak çalışan kadınlara yönelik tedbirlerin bir an önce alınması ve sosyal güvenceye sahip olarak iyi koşullarda istihdamının sağlanması gerekmektedir.

-Öncelikle mevsimlik, geçici ve tarımda ücretsiz aile işçisi olarak çalışan kadınlar için özel bir sosyal güvenlik sistemi planlanarak, sosyal koruma mekanizması sağlanmalıdır.

-Geçici ve yevmiyeli olarak ev hizmetlerinde çalışan kadınlar ya İş Kanunu kapsamına alınmalı ya da onların çalışma koşullarını düzenleyen ayrı bir yasa çıkartılarak, gerek gittikçe gelişen bir sektör haline gelen ev hizmetlerinin gerekse bu hizmetleri vermek üzere çalışanların kayıt dışı durumdan kayıtlı hale getirilmesine yönelik düzenlemeler yapılmalıdır.

-Kadının eğitim seviyesi yükseltilerek, bilinçlenmesi sağlanmalı, özellikle de kırsal alandan kentsel alana göç eden, eğitim ve vasıf düzeyi düşük olan kadınlar, mesleki eğitimler aracılığıyla nitelikli hale getirilmelidirler.

-Formel sektördeki daralma önlenmeli ve bu surette yeni iş imkanları oluşturulmalıdır.

-Özellikle enformel sektörde kayıt dışı çalışan kadınların, kayıt altına alınması için gerekli önlemlerin alınması gereklidir. Ancak kayıt dışılıkla mücadelede dikkatli

olunmalı ve küçük işletmelerin ağır işgücü maliyetlerini kaldıramayacağı unutulmamalıdır. Bunları önlemek için üretim üzerindeki vergi yükünün azaltılması ve işletmeler üzerindeki sosyal yüklerin azaltılması gerekmektedir.

-Diğer yandan unutulmaması gereken bir hususta Türkiye'deki köyden kente göçtür. Günümüzde karşılaştığımız birçok sosyal sorunun altında yatan nedenlerden biri olarak sayılan, kırdan kente göç konusunda etkin sosyal politikaların üretilmesi ve uygulanması, birçok alanda olacağı gibi kayıtdışı sektörün önlenmesi açısından da önem ihtiva etmektedir.

Kaynakça

- BOURMAN, Kathryn M. (1991), *The First "Real" Job-A Study of Young Workers*, State University of New York Press, Albany.
- ECEVİT, Y (2000), "Çalışma Yaşamında Kadın Emeğinin Kullanımı ve Kadın Erkek Eşitliği", Kadın-Erkek Eşitliğine Doğru Yürüyüş : Eğitim, Çalışma Yaşamı ve Siyaset, TÜSİAD, 117-196, İstanbul
- ERDUT, T (2005), " İşgücü Piyasasında Enformelleşme ve Kadın İşgücü", Çalışma ve Toplum, 2005/3
- HOTAR GÖKSEL, Nükhet (2008), "Genç İşsizliği ve Ülkemiz İçin Çözüm Politikaları", *TÜRK-İŞ Dergisi*, Sayı: 379, TÜRK-İŞ Yayınları, Ankara, ss. 56-60.
- İLKKARACAN, İ (1998), "Kentli Kadınlar ve Çalışma Yaşamı", *Bilanço 98: 75 Yılda Kadınlar ve Erkekler*, İstanbul, Tarih Vakfı Yayınları, 285-302
- KALAYCIOĞLU, S, Rittersberger Tılıç, H (2001), *Evlerimizde Gündelikçi Kadınlar: Cömert Ablaların Sadık Hanımları*, Su Yay., İstanbul
- KOCACIK, F. ve GÖKKAYA, V. (2005), " Türkiye'de Çalışan Kadınlar ve Sorunları", C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 6, Sayı 1, ss. 195-219
- KORAY, M, DEMİRBİLEK, S, ve DEMİRBİLEK, T. (1999), *Gıda İşkolunda Çalışan Kadınların Koşulları ve Geleceği*, T.C. Başbakanlık Kadın Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü, Aralık 1999
- LORDOĞLU, K, "Enformel İstihdam ve Türkiye Kaynakları", <http://iibf.kocaeli.edu.tr/ceko/armaganlar/tokerdereli/07.pdf>, (Erişim Tarihi: 18/12/2009)
- MUKERJEE, Swati (2007), "Investigating Dual Labor Market Theory for Women", *Eastern Economic Journal*, Vol. 33/3.
- OSTERMAN, Paul (1980), *Getting Started-Youth Labour Market*, MIT Press, England.
- ÖZDAMAR, S. (2000), *Bankacılık Sektöründe Cinsiyete Dayalı Ayrımcılık*, T.C. Başbakanlık Kadın Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü, Ocak 2000, Ankara
- TOKSÖZ, G. (2007), "Küreselleşme ve Kadın Emeğinin Göçü", *Güncel Sosyal Politika Tartışmaları*, Cahit Talas Anısına, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayın No: 595 ss. 611-620
- TÜİK (2008), 2008 Yılı Hane Halkı İşgücü Anketleri Verileri.
- TÜSİAD (Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği), (2004), *Türkiye'de İşgücü Piyasasının Kurumsal Yapısı ve İşsizlik*, Aralık 2004, Yayın No. TÜSİAD-T/2004-11/381, İstanbul.